

СЕКЦІЯ 4

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 338.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-4-12>**Шульц С.Л.**

*доктор економічних наук, професор,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»*

Войтенко О.А.

*аспірантка, провідний інженер,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»*

Озарко К.С.

*кандидат економічних наук,
Науково-дослідний інститут інфокомунікацій*

Shults Svitlana

*Doctor of Economics, Professor,
SI "Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy
of National Academy of Sciences of Ukraine"*

Voitenko Olha

*Ph.D Student, Senior Engineer,
SI "Institute of Regional Research named after M.I. Dolishniy
of National Academy of Sciences of Ukraine"*

Ozarko Kateryna

*Ph.D. in Economics,
Research Institute of Information Communications*

ЗАГРОЗИ ТА ВИКЛИКИ ПРОДУКТИВНІЙ СПРОМОЖНОСТІ СФЕРИ ПОСЛУГ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

THREATS AND CHALLENGES TO THE PRODUCTIVITY OF THE SERVICE SPHERE OF THE REGIONS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR AND POST-WAR DEVELOPMENT OF UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті акцентовано увагу на визначальній ролі сфери послуг для національної економіки, яка в умовах повномасштабної війни виконує бюджетоформуючу функцію, забезпечує населення робочими місцями та зміцнює безпеку держави. Обґрунтовано важливість визначення викликів та загроз продуктивній спроможності сервісів, а також дано оцінку їх впливу на основні фактори продуктивності: працю та капітал. Досліджено проблему зниження купівельної спроможності населення у зв'язку зі зростанням темпів інфляції та індексу споживчих цін на товари і сервіси, зниженням заробітної плати й збільшенням чисельності безробітних. Відзначено, що війна зумовила значне послаблення резилентності українського бізнесу, що підтверджується доволі низьким індексом його ділової активності. Запропоновано низку заходів, що можуть бути впроваджені органами влади сьогодні і в повоєнний період для підтримки рівня якості життя населення і продуктивності сфери послуг у регіонах України.

Ключові слова: продуктивність, ринок праці, продуктивна спроможність, сфера послуг.

ANNOTATION

The article focuses on the defining role of the service sector for the national economy, which in the conditions of a full-scale war performs a budget-forming function, provides the population with

jobs, and strengthens the security of the state. The importance of identifying challenges and threats to the productive capacity of services for both scientists and authorities is substantiated in the paper. The article emphasizes the changes that affected the main factors of productivity: labor and capital. The transformations of the labor market caused by combat operations are analyzed, in particular economic shifts, regional disparities, and sectoral imbalances. The process of business adaptation to the new conditions of economic activity and the restoration of its business activity in the period from the end of 2022 to the beginning of 2023 is covered. The problem of the decrease in the purchasing power of the population, which is an important consumer of commercial services, in connection with the growth of inflation and the consumer price index for goods and services, a decrease in wages, and an increase in the share of the unemployed are described. It was noted that the war led to a significant weakening of the resilience of Ukrainian businesses both in bombproof and close to the contact line regions, which is confirmed by a rather low index of business activity. Also, in the paper are described challenges for the functioning of retail and wholesale trade, the Information Technology sphere, and the sphere of cultural services which differ from typical issues for Ukrainian business during the war. Direct and indirect losses of various branches of the service sector are significant and grow as the hostilities continue. A number of measures that can be imple-

mented by state, regional, and local authorities today and in the post-war period to support the quality of life of the population and the productive capacity of the economy and especially the service sector, as well as the creation of conditions for business activities capable of ensuring the restoration of economic activity in the regions of Ukraine are proposed.

Key words: productivity, labor market, productive capacity, service sector.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізаційних зрушень розвиток сфери послуг для окремих країн і світу в цілому є пріоритетом розвитку їх економік. Упродовж останніх років перед повномасштабною війною в Україні спостерігалось зростання обсягів реалізації послуг практично за всіма видами економічної діяльності. Згідно даних Державної служби статистики України, у 2021 році загальний обсяг реалізованих послуг сягав 1 122 763,3 млн грн і перевищив цей показник 2020 року на 21,75%. Внесок сфери послуг у формування номінального та реального ВВП країни є досить високим та коливався в межах 50–60%. Зауважимо, що із загального обсягу реалізованих послуг в Україні лише п'ята їх частина реалізовується населенню, а третина з них – це послуги сфери інформації та телекомунікації, частка яких у 2021 році становила 27,4% [1].

Під час повномасштабної війни роль третинного сектора економіки, зокрема ІТ послуг та послуг мілітарного спрямування, в Україні зросла: частка ІТ-послуг у ВВП збільшилась на 51% і становила близько 5,4%, а за підсумками десяти місяців 2022 року експорт ІТ-послуг перевищив 6 млрд доларів США [2].

Впродовж останніх років основну масу інвестицій в Україну було залучено у сферу послуг – в торгівлю, сектор фінансових послуг (рекапіталізація банків), та операції з нерухомістю.

Варто відзначити, що підприємства сфери послуг, на відміну від промислового виробництва, є менш ригідними та більш мобільними, оскільки її працівники можуть активно працювати віддалено завдяки використанню сучасних технологій. Більшість комерційних та некомерційних сервісів безпосередньо залежать від купівельної спроможності споживачів та рівня загального добробуту населення, які знизилися внаслідок загального падіння економіки, спричиненого наслідками бойових дій. За цих умов сформувалась низка загроз та викликів для розвитку сфери послуг, а саме зниження попиту через зростання цін: зміна пріоритетів населення щодо вибору виду послуг; зменшення кількості зайнятих у цій сфері внаслідок масштабної міграції трудових ресурсів тощо. Тому дослідження цих аспектів та їх впливу на продуктивну спроможність сфери послуг в сучасних реаліях дозволить оцінити перспективи її розвитку та передбачити шляхи покращення сервісного обслуговування населення в цих складних для країни умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем розвитку сфери послуг

та її продуктивності присвячені праці низки вітчизняних вчених, зокрема: В. Андрієнко, О. Власюка, А. Гальчинського, І. Євдокимова, В. Гейця, Г. Максименко, М. Мельник, С. Пірождкова, О. Трегобчук, А. Філіпенко та інших. Більшість науковців та аналітиків зосереджували увагу на проблематиці ефективності розвитку сфери, покращенні якості послуг та рівня їх доступності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні варто акцентувати увагу на викликах і загрозах, які перешкоджають розвитку сфери послуг і які зумовлені трансформацією ринку праці та обмеженням можливостей реалізації людського потенціалу, адже саме ці процеси впливатимуть не тільки на продуктивність того чи іншого виду діяльності, а й на продуктивну спроможність економіки регіонів України загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно Концепції та методології розрахунку продуктивності, запропонованої в рамках моделі KLEMS [3], послуги поряд з працею, капіталом, енергією і матеріалами розглядаються як фактори продуктивності економіки країн та вагомий чинник їх економічного зростання.

У вітчизняному нормативно-правовому полі послуги визначено як результат економічної діяльності, що не підлягає продажу окремо від процесу виробництва, а момент завершення виробництва послуги збігається з моментом надання її споживачеві [4]. Процес надання послуг – обслуговування, так само як і виробництво товарів може характеризуватись певним рівнем продуктивності. У широкому розумінні продуктивність, як критерій ефективності економічної діяльності пов'язана з тим, наскільки ефективно вкладені ресурси перетворюються на цінність для клієнтів. Цю концепцію зазвичай формулюють у спрощеній формі: ефективне перетворення вхідних ресурсів (як правило двох основних: праці та капіталу) на результати, якість яких залишається незмінною (припущення про постійну якість) [5]. Виходячи з цього, в першу чергу необхідно розглянути реальне становище на ринку трудових ресурсів, проблему збереження людського капіталу, який є найважливішим чинником розвитку сфери послуг, яка передовсім побудована на стосунках «людина-людина».

Військові дії спричинили низку процесів наслідком яких стала зміна територіальної та статеві структури трудових ресурсів країни, спричинили появу дисбалансів між попитом та пропозицією на ринку праці як у регіонах безпосередньо наближених до бойових дій, так і в тих, які є відносно безпечними. Основними чинниками напруженості у сфері зайнятості є вимушена міграція населення всередині країни, виїзд значної кількості жінок працездатного віку закордон, мобілізація чоловічого населення до лав сил оборони країни, релокація бізнесу, руйнування критичної інфраструктури (зокрема транспортної та енергетичної) і ви-

робничих активів, втрати людського потенціалу у вигляді людських жертв, вбитих і закатованих росіянами військових і цивільних осіб [6]. В Україні на сьогодні спостерігаємо всі три типи трансформацій ринку праці: кон'юнктурні зрушення, регіональні диспропорції та галузеві дисбаланси [7].

За даними Державної служби зайнятості, на 1 січня 2023 року статус безробітного мали 186,5 тис. осіб, що на 37% менше, ніж на відповідну дату минулого року [8]. До початку війни не мали роботу лише 12% громадян, а частка зайнятого населення складала 65%, проте після початку воєнних дій на території України частка безробітних становить 39%, а зайнятих 59%. Крім того, серед зайнятого населення змінили місце праці 6%, а перейшли на віддалену/часткову роботу 19%. На початку війни зафіксовано найбільше зростання кількості безробітних громадян, зокрема на сході України цей показник сягнув 74%. В подальшому спостерігалось поступове зменшення кількості безробітного та зростання частки зайнятого населення [9]. Сьогодні, за інформацією ДСЗ у розрізі професійних груп серед зареєстрованих безробітних переважають працівники сфери торгівлі та послуг, що складають 21%. Станом на 1 січня 2023 року кількість вакансій, зареєстрованих в Державній службі зайнятості, становила лише

21,2 тис. одиниць, що на 48% менше, ніж на відповідну дату минулого року. У регіональному розрізі на початок 2023 року, найбільша кількість відкритих вакансій зареєстрована в центрах зайнятості м. Києва (4 тис. вакансій) і у Дніпропетровській області (2,0 тис. вакансій). В структурі вакансій за видами економічної діяльності переважають вакансії на підприємствах переробної промисловості, в сферах торгівлі та освіти (рис. 1) [8].

Як зазначають аналітики Центр економічної стратегії, у квітні 2023 року кількість вакансій на ринку праці загалом коливалася близько базового рівня першого тижня 2022 року, що можна вважати позитивною тенденцією. Втім, перед початком повномасштабного вторгнення цей показник перевищував 140%. Активність шукачів роботи зменшувалася весь квітень 2023 р. і наразі є меншою, ніж у квітні 2022 р. [10].

Загрозою продуктивній спроможності сфері послуг слід вважати зменшення доходів населення. Так, на початок 2022 року мінімальна заробітна плата складала 6500 грн., а з 1 жовтня 2022 року підвищилась до 6700 грн., тобто на 11,67%, а з початком введення військового стану на території країни ціни на всі товари зросли в декілька разів, внаслідок чого населення змушене було шукати більш оплачувану роботу

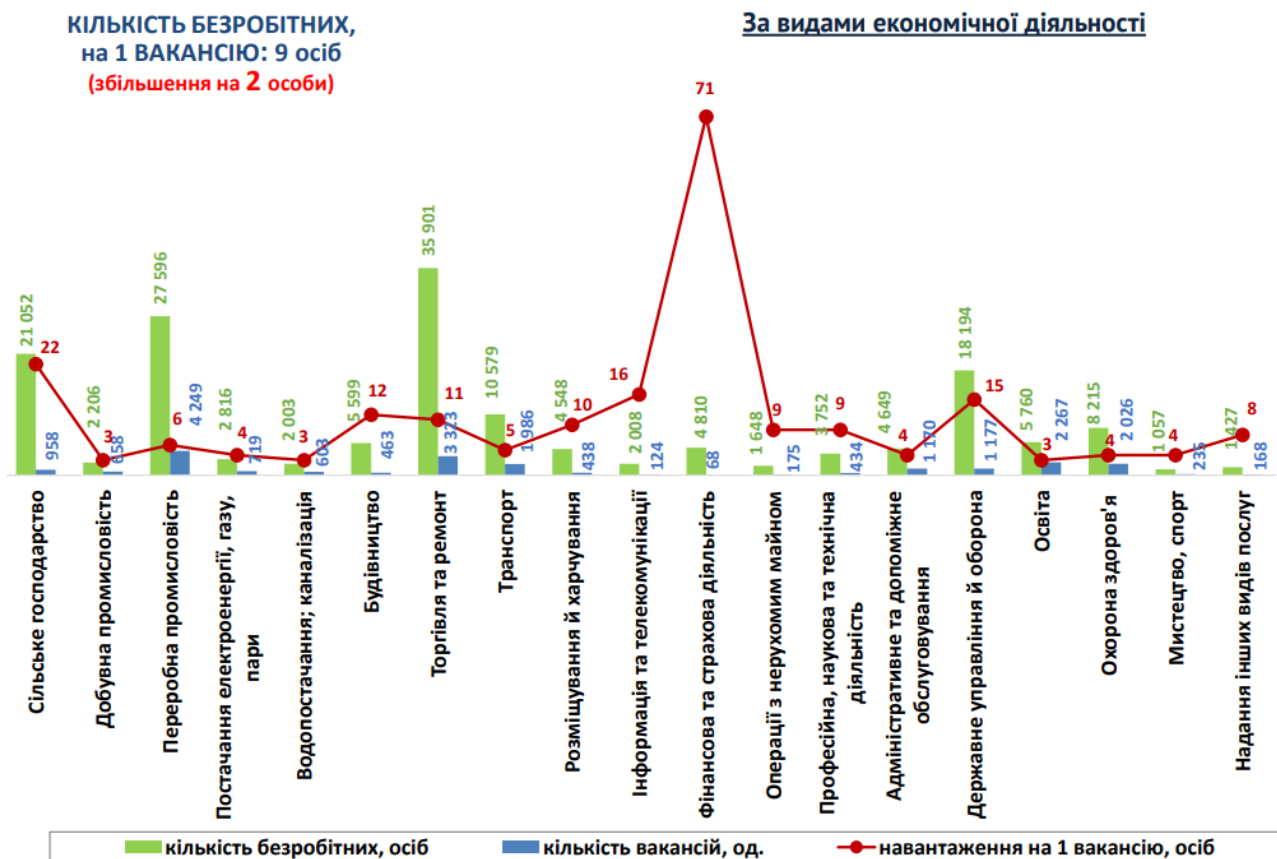

Рис. 1. Кількість зареєстрованих безробітних, кількість вакансій та кількість претендентів на 1 вакансію станом на 1 січня 2023 року за видами економічної діяльності

Джерело: [8]

або виїжджати закордон [9]. В січні 2023 року у вакансіях, які містяться у базі даних Державної служби зайнятості, середня заробітна плата становила 10 тис. грн.: серед видів економічної діяльності найвищою заробітна плата була у сфері інформації та телекомунікацій – 19,6 тис. грн, закладах охорони здоров'я – 12,1 тис. грн, у сфері будівництва – 11,6 тис. грн, у сфері фінансової та страхової діяльності – 11,0 тис. грн, тощо. Як свідчать результати досліджень українських вчених, під час повномасштабного вторгнення у 43% зайнятого населення заробітна плата не змінилася, а у 9% навіть зросла, однак у 47% населення розмір заробітної плати знизився. В той же час, частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, який для працездатних осіб у 2022 р. становить 2 481 грн, може досягти 70% у час війни, та у повоєнний період [10].

Поряд з тим варто відзначити, позитивним є те, що Україні поки вдалось уникнути масового безробіття та катастрофічного погіршення рівня життя населення у зв'язку із втратою джерел доходу.

Ще одним викликом продуктивні спроможності сфери послуг є зниження ділової активності українського бізнесу, який зіштовхнувся із безпрецедентною соціально-економічною турбулентністю і вимушений адаптуватись до нових умов функціонування: від руйнувань логістичних ланцюжків та фізичного знищення активів, до перебоїв у постачанні електроенергії та втратою працівників у зв'язку з їх міграцією чи загибеллю. Спільне дослідження Центру розвитку інновацій, Офісу з розвитку підприємництва та експорту та національного проекту «Дія.Бізнес» засвідчило, що з 24 лютого по 31 липня 2022 року закрилося 78 059 підприємців-платників податків, з них 76 825 ФОПів та 1 234 юридичні особи. Бізнес також почав активно змінювати місце реєстрації: переїхало понад 12 тис. підприємств, з них 9 684 – ФОПи. У порівнянні з 2020, 2021 роками кількість закритих бізнесів у 2022 році зросла вдвічі. У серпні 2022 року темпи реєстрації нового бізнесу становили 77% від відповідного показника 2021 року та 127% від показника 2020 року. Необхідно зауважити, що 2020 рік був кризовим для українського бізнес-середовища, оскільки в той період діяли жорсткі карантинні обмеження проти поширення COVID-19. З червня 2022 року кількість підприємств, що закривалися, почала знижуватися і в липні сягнула 17 932 бізнесів, з них 17 428 ФОПів, що лише на 20% менше від кількості зареєстрованих підприємств [11].

На кінець 2022 року частка ФОПів становила понад 86% від загальної кількості новостворених підприємств. Найчастіше ФОПи реєструвалися у сферах: 62.01 – комп'ютерне програмування (2 099 ФОПів); 47.11 – Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими

виробами (1 295 ФОПів); 49.41 – Вантажний автомобільний транспорт (1 072 ФОПи); 96.02 – Надання послуг перукарнями (809 ФОПів) [11]. Найбільша кількість нових зареєстрованих підприємств зафіксовано у м. Києві, Львівській та Київській областях.

Українські дослідники зазначають, що індекс активності українського бізнесу під час дії воєнного стану становить 25,16 зі 100 можливих пунктів, що є доволі низьким показником. Прямі втрати підприємств у період з березня по серпень 2022 року оцінювались у 87 млрд доларів США [2]. Сьогодні ж можна упевнено говорити, що цей показник в рази більше, оскільки збройна агресія триває вже понад 15 місяців, а період осінь-зима 2022–2023 рр. був оголошений владою найскладнішим за весь час незалежності внаслідок масованих ракетних атак з боку російської армії.

Зазначимо також, що зниження резилентності соціально-економічної системи України в умовах війни призвело до посилення інфляційного тиску в країні. Так, у вересні 2022 року споживча інфляція сягнула 24,4%, а за прогнозними оцінками НБУ у 2023 році очікується сповільнення інфляції до 14,8%. Окрім того, з огляду на швидке відновлення енергетичної системи, а також м'яку фіскальну політику прогноз економічного зростання у 2023 році поліпшено з 0.3% до 2.0% [12]. Тим не менше, згідно існуючих розрахунків вартість так званого «борщового набору» на початку повномасштабного вторгнення становила близько 227 грн, а у вересні 2022 р. зросла до 259,66 грн. Зазначені суми майже у півтора рази перевищують відповідні показники 2021 року [13]. Згідно останніх даних Державної служби статистики, індекс цін виробників послуг у першому кварталі 2023 року до відповідного періоду минулого року зріс і становив в середньому 121,9 пунктів [14]. На тлі зростання вартості життя населення, що було встановлено у рамках дослідження InfoSapiens індекс споживчих настроїв українців знизився до 84,6 пунктів [15].

Слід відзначити, що українські підприємства в цілому адаптувались до мінливих умов ділової активності, що позитивно впливає також і на ринок праці, але небезпека дестабілізації ситуації та поглиблення кризи зберігається через довготривалість військової агресії та значні наслідки військових злочинів.

Однак, окрім впливу загального стану макросередовища на функціонування сфери послуг в регіонах, загрози та ризики виникають безпосередньо на рівні окремих галузей. Так, роздрібна та гуртова торгівля зіштовхуються з наслідками руйнування логістичних мереж. За даними Світового Банку внаслідок військових дій понад 2100 сіл, 51 містечко та 35 міст на деокупованих територіях зазнали пошкоджень транспортної мережі через війну [16]. Було зруйновано чи пошкоджено 305 мостів, 19 аеропортів, 110 залізничних станцій та 24 тис. км

доріг, а також заблоковано роботу портів на Азовському морі та у Дніпро-Бузькому лимані. Відповідно до даних дослідження Київської школи економіки, отримали суттєві пошкодження щонайменше 2,9 тис. торговельних точок, а сума прямих збитків підприємств торгівлі оцінюється у 2,59 млрд доларів [17].

Викликом для розвитку ІТ сфери в осінньозимовий період 2022–2023 рр. стали перебої з електропостачанням. Середній час відключень, зокрема у Києві та Київській області в січні складав до 3-5 годин, у Львівській 4-6 годин. Така ситуація спонукала бізнес до інвестицій у альтернативні автономні джерела живлення. Слід враховувати, що загроза погіршення енергозабезпечення зберігатиметься і в подальшому. Ще однією загрозою продуктивній спроможності галузі є руйнування цифрової інфраструктури: інтернет мереж, магістральних мереж зв'язку, тощо. Загальна сума збитків оцінюється у понад 566 млн доларів [18]. Щонайменше 726 операторів електронних комунікацій фіксованого доступу до мереж Інтернет зазнали збитків, а тривалість військових дій дозволяє говорити про потенційне зростання цієї небезпеки.

Щодо сфери культурних послуг, то відзначимо, що у довоєнний період вона була залежною від підтримки держави. Як наслідок агресії, такі сервіси зазнали втрат в інфраструктурі (щонайменше 1271 об'єктів пошкоджено чи зруйновано [19]) та пам'ятках і об'єктах культурної спадщини (постраждали щонайменше 623 об'єкти [19]), загальнопрямі збитки оцінюються у розмірі 2,2 млрд доларів. Через велику інтенсивність бойових дій на сході та півдні України та/або регулярні ракетні обстріли по всій її території, більшість культурних та спортивних установ припинили свою роботу, або значно її скоротили. Як наслідок, 12,5 млн жителів принаймні 6 областей країни (Донецька, Запорізька, Луганська, Миколаївська, Харківська, Херсонська області) втратили доступ до послуг, ще 13 млн людей з 7 областей обмежені в їх отриманні [20]. Зміни пріоритетів державного та місцевого фінансування також стали загрозою для діяльності. Відтак, зокрема у Львові постановою міської ради було припинено фінансування культури, окрім критичних потреб, у наслідок чого під загрозою опинилися циклічні програми, проекти та події деяких закладів культури, призупинилась діяльність окремих установ. А у державному бюджеті 2023 року затверджено лише 7,051 млрд грн, що на три мільярди менше ніж у попередній рік, коли фінансування культури було скорочене із початком повномасштабної війни [21]. Дослідження Українського Культурного Фонду також показують, що за час війни 15% опитаних діячів галузі культури залишилися без роботи і ще 22% зазначають, що зберегли місце роботи лише формально, фактично ж не працюють [22].

Отже, прямі та опосередковані втрати різних галузей сфери послуг є значними і зростають по

мірі тривалості бойових дій. Наслідки руйнувань та мінімізація допомоги держави становлять загрозу розвитку продуктивної спроможності сервісів у всіх регіонах України.

Висновки. Перспективи відновлення українського бізнесу в сфері послуг пов'язані із вирішенням низки проблем, характерних для українського бізнесу загалом, а саме необхідністю мобілізації внутрішніх ресурсів і рухів економічного зростання, що забезпечить підвищення якості життя населення та рівня доступності послуг.

Серед важливих кроків, які повинні впроваджуватись не лише зараз, але також і в повоєнний період, є збереження низького фіскального навантаження, надання допомоги у релокації підприємств, здійснення протекції інтересів вітчизняних виробників товарів та послуг у міжнародній діяльності, забезпечення інформаційної підтримки соціально важливих бізнес-проектів, особливо з метою залучення нових аудиторій для переміщених бізнесів та оповіщення про можливості долучення внутрішньо переміщених осіб, формування умов пільгового кредитування бізнесу, зокрема високотехнологічного та здатного забезпечити відновлення економічної активності, особливо у постраждалих від бойових дій регіонах.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ангелко І., Самотій Н., Лех Г. Сучасні тенденції розвитку сфери послуг в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 3. С. 187–191.
2. Гук О.В., Сомова Є.В. III Науково-практична конференція «Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи». *Вітчизняний бізнес в умовах війни*. Київ, 2022. С. 44–45.
3. The EUKLEMS & INTANProd productivity database: Methods and data description. URL: https://euklems-intanprod-llce.luiss.it/wp-content/uploads/2022/02/EUKLEMSINTANProd_2021_Methods-and-data-description-Rev1.pdf
4. «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010»: Наказ № 457. Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики (Держспоживстандарт України), 2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>
5. Продуктивна спроможність економіки регіонів. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2022.
6. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрями забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання. Серія «Проблеми регіонального розвитку». Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2022. С. 70.
7. Іванюк У.В., Гальків Л.І., Сенишин С.Є. Детермінологічний аналіз впливу війни на поточну резилентність соціально-економічної системи України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2023. № 7.1. С. 1–9. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/volume-7-number-1-2023/determinologichnyy-analiz-vplyvu-viyny-na-potochnu>
8. Державна служба зайнятості. «Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у 2022 році». 2023.

- URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/12_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2022.pdf
- Пищуліна О., Маркевич К. Аналітична записка. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Київ: Razumkov centre, 2022.
 - Самойлюк М. Трекер економіки України під час війни: Ринок праці. 15 травня 2023 р. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
 - Дія.Бізнес. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. 8 вересня 2022 р. URL: <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv>
 - Національний Банк України. «Інфляційний звіт: квітень 2023 року». 2023. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4
 - Хандій О.О., Шестопалов В.І. Безробіття під час війни: аналітичні аспекти. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 4 (274). С. 76–84.
 - Державна служба статистики. «Індекси цін виробників послуг у 2023 році». Квітень 2023 р. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/ct/icvp/icvp_vppr_2023.xlsx
 - InfoSapiens. «Індекс споживчих настроїв у квітні 2023 року становить 84,6 п.». 01.06.2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=262>
 - Федоров М. IT під час війни: виклики, досягнення, перспективи. 30.12.2022. *Interfax-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html>.
 - World Bank Approves Initial \$50 Million Grant to Help Repair Transport Infrastructure in Ukraine. 02.2023. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/02/10/world-bank-approves-50-million-grant-to-help-repair-transport-infrastructure-in-ukraine>
 - Київська школа економіки. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного вторгнення. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
 - Міністерство культури та інформаційної політики України. Через російську агресію в Україні постраждав вже 1271 об'єкт культурної інфраструктури. 03.02.2023. URL: <https://mkp.gov.ua/news/8542.html>
 - Міністерство культури та інформаційної політики. Через російську агресію в Україні постраждали 623 об'єкти культурної спадщини. 07.06.2023. URL: <https://mkp.gov.ua/news/9284.html>
 - Читомо. У проєкті держбюджету-2023 зменшили видатки на культуру. 15.09.2022. URL: <https://chytomo.com/u-proiekti-derzhbiudzhetu-2023-zmenshyly-vydatky-na-kulturu/>
 - Український Культурний Фонд. *Стан культури та креативних індустрій під час війни – результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України*. 12.08.2022. URL: <https://ucf.in.ua/news/11082022>
 - The EUKLEMS & INTANProd productivity database: Methods and data description. Available at: https://euklems-intanprod-lleuiss.it/wp-content/uploads/2022/02/EUKLEMSINTANProd_2021_Methods-and-data-description-Rev1.pdf
 - "Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010": Nakaz № 457. Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання та spozhyvchoi polityky (Derzhspozhyvstandart Ukrainy), 2010. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10>
 - Produktyvna spromozhnist ekonomiky rehioniv. Lviv: DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy", 2022.
 - Ekonomika rehioniv Ukrainy v umovakh viiny: ryzyky ta napriamy zabezpechennia stiikosti: naukovo-analytychne vydannia. Seriia "Problemy rehionalnoho rozvytku". Lviv: DU "Instytut rehionalnykh doslidzhen im. M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy", 2022, pp. 70.
 - Ivaniuk U.V., Halkiv L.I., Senyshyn C.Ie. (2023) Determinologichnyi analiz vplyvu viiny na potochnu rezylentnist sotsialno-ekonomichnoi systemy Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika"*, no. 7.1, pp. 1–9. Available at: <https://science.lpnu.ua/uk/semi/vsi-vypusky/volume-7-number-1-2023/determinologichnyy-analiz-vplyvu-viiny-na-potochnu>
 - Derzhavna sluzhba zainiatiosti. Sytuatsiia na rynku pratsi ta diialnist derzhavnoi sluzhby zainiatiosti u 2022 rotsi. Available at: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/infocfiles/12_sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_2022.pdf
 - Pyshchulina O., Markevych K. (2022) Analitichna zapyska. Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii. Kyiv: Razumkov centre.
 - Samoiliuk M. Treker ekonomiky Ukrainy pid chas viiny: Rynok pratsi. 15 travnia 2023 r. Available at: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>
 - Diaa.Biznes. Ukrainyskij biznes v umovakh povnomasstabnoi viiny: analitika stanu za shist misiatsiv. 8 veresnia 2022 r. Available at: <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/ukrainskij-biznes-v-umovah-povnomasstabnoi-vijni-analitika-stanu-za-sist-misaciv>
 - Natsionalnyi Bank Ukrainy. "Inflatsiynyi zvit: kviten 2023 roku" (2023). Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2023-Q2.pdf?v=4
 - Khandii O.O., Shestopalov V.I. (2022) Bezrobittia pid chas viiny: analitichni aspekty. *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*, no. 4 (274), pp. 76–84.
 - Derzhavna sluzhba statystyky. "Indeksy tsin vyrobnykiv posluh u 2023 rotsi". Kviten 2023. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/ct/icvp/icvp_vppr_2023.xlsx
 - InfoSapiens. "Indeks spozhyvchykh nastroiv u kvitni 2023 roku stanovyt 84,6 p." 01.06.2023. Available at: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=262>
 - Fedorov M. IT pid chas viiny: vyklyky, dosiahnennia, perspektyvy. 30.12.2022. *Interfax-Ukraina*. Available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html>.
 - World Bank Approves Initial \$50 Million Grant to Help Repair Transport Infrastructure in Ukraine. 02.2023. Available at: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/02/10/world-bank-approves-50-million-grant-to-help-repair-transport-infrastructure-in-ukraine>
 - Kyivska shkola ekonomiky. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy za rik vid pochatku povnomasstabnoho vtornnennia. Available at: https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

REFERENCES:

- Anhelko I., Samotii N., Lekh H. (2022) Suchasni tendentsii rozvytku sfery posluh v Ukraini. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no. 3, pp. 187–191.
- Huk O.V., Somova Ye.V. (2022) III Naukovo praktychna konferentsiia "Biznes, innovatsii, menedzhment: problemy ta perspektyvy". *Vitchyzniani biznes v umovakh viiny*. Kyiv, pp. 44–45.

19. Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky Ukrainy. Cherez rosiisku ahresiiu v Ukraini postrazhdavvzhe 1271 obiekt kulturnoi infrastruktury. 03.02.2023. Available at: <https://mkip.gov.ua/news/8542.html>
20. Ministerstvo kultury ta informatsiinoi polityky. Cherez rosiisku ahresiiu v Ukraini postrazhdaly 623 obiekty kulturnoi spadshchyny. 07.06.2023. Available at: <https://mkip.gov.ua/news/9284.html>
21. Chytomo. U proiekti derzhbiudzhetu-2023 zmenshyly vydatky na kulturu. 15.09.2022. Available at: <https://chytomo.com/u-proiekti-derzhbiudzhetu-2023-zmenshyly-vydatky-na-kulturu/>
22. Ukrainskyi Kulturnyi Fond. Stan kultury ta kreatyvnykh industrii pid chas viiny – rezultaty doslidzhennia vid Ukrainskoho kulturnoho fondu ta MKIP Ukrainy. 12.08.2022. Available at: <https://ucf.in.ua/news/11082022>